

ברצוני להתייחס להצעותיו, השגותיו והערותיו של ד"ר דוד ירושלמי ביחס לספר 'חובות יהודה' (פעמים 67, אביב תשנ"ו, 1996, עמ' 147-180).

1) הצעתו של ד"ר ירושלמי (פעמים, עמ' 157) לדון במבוא על שיטה או סינתזיה רעיונית שמייחדת את המחבר, רבי יהודה בן אלעזר (ריב"א), משאר הוגי הדעות אחרים היא חשובה, אולם מקומה לא במבוא. דיון כזה במבוא היה גולש לתחומים סבוכים ומאריך את המבוא, שעיקר ייעודו, כשמו, היה להביא את הקורא להכרת המחבר, תקופתו ומשנתו. זהו נושא לספר נפרד, ואמנם שוקד אני על חיבור ספר כזה.

2) אף כי פירושו העיקרי של 'וקף' במילונים הפרסיים קשור לשורש 'עמד', ההצעה לתרגם את 'מוקוף אסת' ב'תלויה ומותנית' מקובלת עלי, והמשך הרצאת הדברים של המחבר מצדיק את התרגום המוצע (פעמים, עמ' 159).

3) המלה 'כמאל' באופן שיטתי מתייחסת ל'שלמות', ומושג זה הוא אחד הרעיונות המרכזיים אצל המחבר. רק במקרה אחד ראיתי צורך לתרגמה במלה 'מעלה/מעלות' (עמ' 307, פסקה 59).

4) כל הצעותיו של ד"ר ירושלמי למלה 'עלם' נכונות (פעמים, עמ' 159), אולם אינן רלוונטיות לטקסט הנדון. המחבר, לעתים קרובות, בעצמו מתרגם את המלה הערבית הנ"ל לעברית במלה 'חכמה' (ראה בעיקר עמ' 362-368, וכן החתימה שכתובה בעברית ע"י המחבר עצמו, עמ' 509 ואילך). כאשר מדובר בדיון בנקודות פילוסופיות מובהקות, המלה 'עלם' מקבלת משמעות של ידיעה, וגם לכך יש ראיות רבות, למשל עמ' 406 ואילך.

5) תרגום המוצע 'רואה בעיני רוחו' ל'בנט'ר ד'הני משאדה נמאיד' (עמ' 99, פסקה 3, [ולא פסקה 4 כפי שנכתב בטעות בפעמים, עמ' 158]), הוא מתאים לטקסט ספרותי ובשום פנים לא לטקסט פילוסופי. למלה 'ד'הן' משמעות פילוסופית מובהקת, שעליה יש דיון נרחב בספרי הגות.

6) לדעתי הדקויות הסגנוניות של הטקסט נעלמו מעיני ד"ר ירושלמי, כאשר הוא בא להציע תרגום לפסקה 3 שבעמ' 114. לאורך כל הטקסט, זו זרכו של המחבר לכתוב מלה, למשל בערבית, ולידה את האקוויולנט שלה בפרסית ו/או בעברית. לדוגמה 'אטבא שהם רופאים', שהתרגום המילולי הוא 'רופאים שהם רופאים'. כך גם התרגום המוצע 'החכמים שהם הפילוסופים'. לא בכך התכוון המחבר. כוונתו היתה ש'פילוסוף' בארצו נקרא 'חכים'. טאוטולוגיה כזאת מקובלת בספרות הפרסית ואין לה מקום בתרגום. התרגום המוצע עלול ליצור את הרושם שמדובר בקבוצה מסוימת של חכמים ('חכמא' בטקסט) שהם פילוסופים.

7) ההצעה להשאיר את מילות היחס, זיקה, קישור וכו' בתרגום נראית לי מוזרה. מבט חטוף לטקסט יגלה לנו שתרגום כזה היה הופך את הספר כולו לכמה עשרות משפטים ארוכים מאוד ומסורבלים מאוד, עם מספר רב של מלים נרדפות, ללא כל

תועלת. יתרה מזו, ההצעה הזאת, אילו בוצעה, היתה מונעת חלוקה רעיונית סדורה של הטקסט לפי פיסקות. לעניות דעתי, הושקעו מאמץ ומחשבה שאופן הכרחי זה של תרגום לא יפגע במהות הטקסט (ראה הנימוקים וההסברים שלי במבוא, עמ' 24-25). במבוא, בין היתר, כתבתי:

בשל השוני הרב שבין הפרסית, שהיא שפה הודו-אירופית, לבין העברית, שהיא שפה שמית, צריך היה לעתים להפוך את מבנה המשפט, לפצל משפטים ארוכים ואף להוסיף מלים והסברים (אלה הושמו בסוגריים עגולים). כפי שצויין לעיל, הטקסט משופע בהגזמה ובלא צורך, במליות חיבור וזיקה, והללו אילו הושארו במקומן היו מאריכות ומסבכות את הקריאה השוטפת בתרגום. מליות אלה הושמטו אך ורק כאשר היה ברור לחלוטין שהן מיותרות ומטרידות. ... כאשר הורגש ספק בבחירתם של מלים או צירופים מסוימים בתרגום, הם הובאו בהערה לתשומת לב הקורא המעדיף תרגום אחר.

מוזרות ההצעה מקבלת משמעות מוחשית כאשר בעל ההצעה בעצמו נאלץ בתרגום המוצע שלו להשמיט מלים שראה אותן, בצדק, מיותרות ומטרידות (שם, עמ' 158, שורה 20).

8) למתרגם אין כל ספק שנעשה כאן דבר נכון שהטקסט תורגם בלשון, בסגנון ובמינוח של תקופתו של המחבר. בשום אופן לא הייתי מציע, לפחות לא בתרגום הראשון של הטקסט, לתרגמו בלשון, בסגנון ובמינוח של העברית החדשה. נראה לי, שההצעה הזאת (פעמים, עמ' 159) יש בה מידה מסוימת של סתירה לטיעון אחר של בעל ההצעה המבקש שמירה על כל מלה ומלית כדי 'להעניק למקור הפרסי-יהודי את אופיו השוטף, הדיאלקטי והפולמוסי' (שם, עמ' 158). אילו תורגם הטקסט כדבר בעל ההצעה, תרגום כזה בוודאי היה סופג ביקורת קשה מאת קהילת המלומדים במחשבת ישראל. החדרת מלים וצירופים, כמו למשל 'שוחר דעת', במקרה הטוב ביותר, היתה יוצרת סגנון שעטנז ודוחה – מה גם שיש הבדל מהותי דק בין 'מבקש משהו' לבין 'שוחר משהו' (שם, 159). נכון אמנם שהטקסט והתרגום הם קשים להבנה; אמר זאת כבר רבי רפואה בן אלעזר הכאשאני, בן תקופתו של ריב"א, לכן הוא חיבר את 'חובות יהודה קטן' (ראה מבוא, עמ' 11). גם הטקסט 'מורה הנבוכים' לרמב"ם, שהוא תרגום של דלאלת אלחאירין, אינו קל, בהיר ונהיר לכל אחד. על הקושי להבין דברים מסובכים, מונה ריב"א בשם הרמב"ם ארבע סיבות: קוצר המשיג, עומק המושג, אורך ההצעות ומעיקים ומטרידים את האדם ('חובות יהודה', עמ' 446, פיסקה 10; השווה 'מורה הנבוכים', ח"א לד).

9) באשר לפיסקה 8 בעמ' 320, ברור ומובן שהושמטה המלה 'אין' בדפוס, והראיה לכך, שההמשך בפיסקה הנ"ל חוזר על אותו טיעון וכמעט באותן המלים ושם כן מופיעה המלה 'אין'. התקשיתי להבין את שיקוליו של ד"ר ירושלמי בניסוח המשפט שלו ביחס לפיסקה הנ"ל – שהרי לא יכול להיות שמי שמתרגם טקסט כה קשה כמו 'חובות יהודה' אינו מכיר ויודע את המלה 'ניסת' (אין)!

בדומה למה שקרה לאורך שנים לעריכת הטקסט ותרגומו של 'מורה הנבוכים' לרמב"ם, אין לי ספק, שעיון מעמיק בטקסט 'חובות יהודה' ובתרגומו, ודיונים ומחקרים שיבואו בהמשך, יגלו שיש מקום לשיפור התרגום. כפי שטענתי בסוף המבוא, 'חובות יהודה' הוא כעין 'מורה הנבוכים' של יהודי פרס, וכל דיון בו הוא בבחינת נדבך נוסף ותרומה חשובה לקידום המחקר בנושא. אני מודה לד"ר ירושלמי על תשומת לבו לטקסט, ועל הצעותיו, השגותיו והערותיו.